

Velika pričakovanja in še večja razočaranja: Predlog direktive o avtorski pravici na digitalnem trgu

MAJA BOGATAJ JANČIČ

Povzetek Reforma avtorskega prava v Evropski Uniji je nujna. Direktiva o avtorski pravici v informacijski družbi, ki je bila sprejeta že pred več kot petnajstimi leti, ne rešuje vseh izzivov in problemov na notranjem trgu. Naloga zakonodajalca Evropske unije je, da poišče pravo ravnotežje med interesi ustvarjalcev in upravičenimi interesi družbe. Avtorsko pravo je v Evropski Uniji v nenehnem procesu reformiranja. Novost v tem procesu je, da je bila pred zadnjim predlogom reforme, katere predlog je bil objavljen septembra lansko leto, izvedena obsežna javna konzultacija, Evropski parlament pa je izdal evaluacijsko poročilo s priporočili za spremembe. Pričakovanja, kakšne rešitve bodo predlagane z zakonodajnimi predlogi, so bila zato zelo velika. Predlogi Komisije so regresivni in ne prinašajo dobrih obetov za učinkovitejše delovanja notranjega digitalnega trga, večjih spodbud za ustvarjalce in ustrežnejših spodbud za razširjanja znanja. V prvem delu prispevka je opisan proces sprejemanja trenutne avtorsko-pravne reforme, v osrednjem delu pa so predstavljeni glavni problemi, ki jih prinaša predlog Direktive o avtorski pravici na notranjem trgu.

Ključne besede: • avtorsko pravo • reforma avtorskega prava v EU • izjeme in omejitve avtorske pravice • Direktiva o avtorski pravici na digitalnem notranjem trgu • slaba prihodnost •

NASLOV AVTORICE: Maja Bogataj Jančič, LL.M. (Harvard), LL.M. (Torino), Inštitut za intelektualno lastnino, Dalmatinova 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: maja.bogataj@ipi.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-115-5.4>

ISBN 978-961-286-115-5

©©©©Avtorica

Dostopno na: <https://press.um.si>

Great Expectations and Even Greater Dissapointmets: Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Copyright in the Digital Single Market

MAJA BOGATAJ JANČIČ

Abstract The EU copyright reform in the European Union is necessary. The Directive on Copyright in the Information Society, which was adopted more than fifteen years ago, does not bring solutions to many challenges and problems in the internal market. The task of the European legislator is to find the right balance between the interests of creators and the legitimate interests of society. Copyright law reform in the European Union is not a new process. Before the current reform proposals, published in September last year, extensive public consultations were carried out and the European Parliament issued an evaluation report. Expectations, what solutions will be proposed by the legislative proposals have been very large. Unfortunately, the Commission's proposals do not bring good prospects for more effective functioning of the internal digital market, better incentives for creators and do not ensure appropriate incentives for the dissemination of knowledge. The first part of this paper describes the process of adopting the current copyright law reform and the central part presents the main problems posed by the draft of the Directive on copyright in the internal market.

Keywords: • copyright • EU copyright reform • exceptions and limitations of copyright • Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market • bad future •

CORRESPONDENCE ADDRESS: Maja Bogataj Jančič, PhD, LL.M. (Harvard), LL.M.(Torino), Intellectual Property Institute, Dalmatinova 2, SI-1000 Ljubljana, Slovenia, e-mail: maja.bogataj@ipi.si.

DOI <https://doi.org/10.18690/978-961-286-115-5.4>

ISBN 978-961-286-115-5

©©©©Author

Available at: <http://press.um.si>

1 Uvod

Avtorsko pravo je sistem pravnih pravil, katerih primarni cilj je spodbujanje ustvarjanja literarnih in umetniških del. Pravila naj bi bila oblikovana tako, da je z njimi doseženo občutljivo ravnotežje med različnimi družbenimi interesi: za spodbujanje avtorjev, da bi ustvarjali in širili svoje stvaritve, jim avtorsko pravo podeljuje skupek lastniških upravičenj na njihovih delih, na drugi strani pa zaradi promocije javnega izobraževanja, javnega informiranja in kreativne izmenjave povabi različne publike in (poznejše) avtorje, da uporabljajo obstoječa dela na vse mogoče načine, da ti ne posegajo v domeno imetnikov izključnih avtorskih pravic (prim. Netanel, 1996: 283).

Sistem avtorskega prava, torej sistem, ki naj bi spodbujal ustvarjalnost, nagrajeval avtorje in spodbujal razširjanje znanja vse z namenom družbenega napredka in povečevanja skupnega dobrega, danes ne izpolnjuje svojega poslanstva. Različni ustvarjalci, različni posredniki, različni ponudniki storitev informacijske družbe in različni uporabniki so frustrirani zaradi številnih prepovedi, izmed katerih so mnoge nerazumne (npr. novi poslovni modeli so pogosto preveč rizični, poustvarjanje, remixanje in enostavno razširjanje tako ustvarjenih del je prepovedano; učitelji ne smejo deliti učnih materialov preko spleta na način, kot to lahko storijo pri neposrednem pouku; znanstveniki si ne upajo rudariti po varovanih vsebinah oz. besedilih ter podatkih (*text and data mining*); institucije, ki hranijo, urejajo, masovno digitalizirajo in ponujajo dostop do znanja (knjižnice, muzeji, arhivi), so zaradi kompleksnosti pravil izpostavljene prevelikim tveganjem, zaradi katerih celo opuščajo sicer koristne projekte digitalizacije itd. (Bogataj Jančič, 2016: 183–184).

Z delovanjem trenutnega sistema avtorskega prava v Evropski Uniji ni zadovoljen nihče. *»Na zgubi so ustvarjalci, na zgubi so inovatorji, na zgubi so uporabniki, na zgubi je naša celotna ekonomija. Sistem ne služi nikomur.«*¹ Uravnotežen sistem za avtorsko pravo bi moral omogočiti, da bi se priložnosti, ki jih prinašajo globalna komunikacijska omrežja in nove tehnologije, izkoristile. Za doseg tega cilja je korenita reforma avtorskega prava v Evropski uniji nujna. Številni strokovnjaki so pozivali celo k enotni ureditvi avtorskega prava v Evropski uniji, ki bi odpravila pravne ovire na notranjem trgu, poenostavila pravila in bolje uravnotežila interese ustvarjalcev in imetnikov pravic na eni strani in uporabnikov ter družbe kot celote na drugi. Pričakovanja v Evropski uniji (EU), pred objavo reformnega paketa, so bila zato zelo velika. V članku so najprej predstavljene določene aktivnosti Evropske komisije in Evropskega parlamenta pred objavo reforme, v osrednjem delu pa so predstavljene najbolj problematične rešitve, ki jih prinaša Direktiva o avtorski pravici na digitalnem notranjem trgu. Namen članka je opozoriti, da Evropska Komisija ne predlaga rešitve, ki so potrebne za progresiven razvoj evropskega digitalnega trga in ne upoštevajo interesov deležnikov, katerim naj bi bile namenjene.

2 Javna konzultacija in evaluacijsko poročilo Evropskega parlamenta

EU je že dolgo v nenehnem procesu reforme avtorskega prava, v katerem grenke razdelitve med interesi, ki jih zastopajo države članice, niso nič novega.² Z imenovanjem

nove komisije se ponavadi prične nov krog analiz in študij, katerim sledijo novi predlogi za nove reforme, ki pa so praviloma le redko izpeljani do konca (Bogataj Jančič, 2016: 185).

Posebnost zadnjega procesa reformiranja avtorskega prava je bila javna konzultacija, ki je bila izpeljana med decembrom 2013 in marcem 2014 z namenom, da se zberejo odzivi različnih deležnikov, ki jih zadeva reforma avtorsko-pravnih pravil.³ Evropska komisija je prejela več kot 11.000 sporočil.⁴ Izjemnost in neprecedenčnost odziva je pokazala, da so spremembe na tem področju res nujne in da zadevajo zelo različne deležnike.⁵

Najverjetneje se je prav zaradi velikega zanimanja volivcev za reformo avtorskega prava Evropski parlament odločil, da pripravi Evaluacijsko poročilo o Reformi avtorskega prava v EU, katerega osnutek je pripravila Julia Reda, poslanka Piratske stranke.

Osnutek poročila, katerega so kritizirali tako progresivni kot konzervativni poslanci, je identificiral več kot dvajset različnih ključnih problemov oz. področji, ki bi jih bilo potrebno urediti, izmed katerih najpomembnejši so npr. a) predlog, da naj se uvede enotna avtorska pravica EU (*Single European Copyright title*) po vzoru enotne znamke EU, saj bi se le tako resnično odpravila fragmentacija enotnega evropskega trga, dosegla večja pravna varnost in povečala učinkovitost čezmejne uporabe avtorskih del, b) predlog, da naj bi dela, ki jih ustvarijo zaposleni v javni upravi, ne bi bila varovana z avtorsko pravico (naj bi bila v javni domeni), c) predlog po enotnem trajanju in zlasti krajšem trajanju avtorske in sorodne pravice; d) predlog, da bi se pravice uporabnikov (oz. omejitve izključnih avtorskih pravic), ki so v veljavi v analognem okolju, prenesle tudi v digitalno okolje (npr. na področju izobraževanja poznamo omejitve v korist neposrednega pouka, vzpostavile pa naj bi se podobne omejitve tudi za digitalno izmenjavo del), e) predlog za uzakonitev kogentnosti omejitev in izjem avtorske pravice, kar pomeni, da jih ne bi bilo mogoče zaobiti s pogodbenimi določili, f) predlog za vzpostavitev fleksibilnejšega sistema izjem in omejitev avtorskih pravic npr. s t. i. odprto normo, ki bi sicer upoštevala tristopenjski test iz Bernske konvencije za varstvo književnih in umetniških del,⁶ vendar bi po vzoru doktrine *fair use*⁷ dopuščala fleksibilno uvajanje novih omejitev avtorske pravice, če bi tako zahteval tehnološki napredek; g) predlog za dopustitev citiranja tudi v primeru avdiovizualnih vsebin; h) predlog po jasni opredelitvi, da hiperpovezovanje na različne vsebine ni domena izključnih avtorskih pravic (kar se je že neuspešno poskušalo uvesti v Nemčiji in Španiji); i) predlog za poenoteno prosto uporabo zgradb in umetniških del, ki so dostopna na javnih mestih, oz. njihovih reprodukcij; j) predlog, ki bi uvedel prosto uporabo za namene karikature in parodije; k) predlog o novi izjemi za namene rudarjenja po podatkih in vsebinah (*text and data mining*); l) nove izjeme za namene izobraževanja in raziskav; m) predlogi za dovolitev elektronskega izposojanja knjig; n) prepoved uvajanja nacionalnih nadomestil za zakonite rabe (*national levies*) in večja transparentnost pri nadomestilih za privatno rabo; o) predlog, da tehnološki ukrepi ne bi ovirali zakonite uporabe in da bi bili odprto-kodni (*open source*) (Bogataj Jančič, 2016: 187–188).

V končni obliki evaluacijskega poročila so med običajno proceduro v Evropskem parlamentu izpadli nekateri predlogi, ki jih je poročevalka predlagala, zlasti zato, ker so jih podpirale strokovne javnosti,⁸ kar pomeni, da Evropski parlament ni uspel preseči pritiskov nacionalnih in drugih interesnih skupin,⁹ čeprav so strokovnjaki pozivali drugače. Pričakovanja različnih deležnikov, da bo Evropska komisija pri zakonodajnih predlogih kljub temu zmogla dovolj politične volje in bolje upoštevala različne interese deležnikov, so postala zato še večja.

3 Paket predlogov reforme avtorskega prava 2016

Z nastopom nove Evropske komisije konec 2014 je njen predsednik napovedoval reformo z velikimi besedami: reforma naj bi prinesla razbitje nacionalnih monopolov tudi na področju avtorskega prava, vse z namenom boljšega izkoriščanja digitalnih tehnologij, ki ne poznajo meja.¹⁰ Sprva je nova komisija opravila le še več pripravljalnega dela,¹¹ še več dialogov,¹² še več javnih konzultacij¹³ in izvedla nove ekonomske študije.¹⁴ Prve novosti so bile predstavljene 9. decembra 2015, ko je bil predstavljen osnutek predloga nove uredbe, katere namen je predlog odprave geografskega blokiranja pri uživanju vsebin, ki jih naročniki kupijo v eni državi in ob začasni spremembi lokacije ne morejo zakonito uporabljati,¹⁵ drugi dokument, *Communication Towards a modern, more European copyright framework*,¹⁶ pa je bila zgolj napoved bodočih korakov reforme avtorskega prava v EU.

Ta reforma je bila predstavljena 14. septembra 2016, ko je Evropska komisija objavila paket zakonodajnih predlogov, povezanih s prilagoditvijo avtorskega prava EU izzivom, ki jih prinaša uporaba avtorskih vsebin v digitalnih okoljih in čezmejno deljenje teh vsebin med državami članicami.¹⁷ V paketu so bili predlagani naslednji zakonodajni akti: 1) Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o avtorskih pravicah v enotnem digitalnem trgu,¹⁸ 2) Predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o določitvi pravil za izvajanje avtorske pravice in sorodnih pravic, ki veljajo za nekatere spletne prenose RTV organizacij in retransmisijo televizijskih in radijskih programov),¹⁹ 3) Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o nekaterih dovoljenih uporabah del in druge vsebine, ki jih varujejo avtorske in sorodne pravice v korist oseb, ki so slepi, slabovidni ali drugače invalidni in o spremembi Direktive 2001/29/ES o usklajevanju določenih vidikov avtorskih in sorodnih pravic v informacijski družbi (EUCD)²⁰ in 4) Predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o čezmejni izmenjavi med Unijo in tretjimi državami o dostopnosti formatov kopij določenih del in drugih vsebin, ki jih varujejo avtorske in sorodne pravice v korist oseb, ki so slepe, slabovidne ali jim je branje kako drugače onemogočeno.²¹

Vse od začetka postopka prilagajanja evropske avtorskopravne zakonodaje EU novim izzivom digitalnega skupnega trga v letu 2015 je Evropska komisija obljubljala napredne, fleksibilne in novim tehnologijam prilagojene rešitve, ki naj bi učinkovito modernizirale obstoječe avtorskopravne institute in uskladile mestoma precej različne nacionalne ureditve držav članic. Žal predlogi, ki jih je predstavila Evropska komisija, ne sledijo potrebam izobraževalnih institucij, raziskovalnih institucij, knjižnic, arhivov in muzejem,

individualnih raziskovalcev in ustvarjalcev in številnih drugih uporabnikov, ki že dalj časa predlagajo naprednejše reforme, ki bi omogočale učinkovito opravljati poslanstvo tudi v dobi digitalnih tehnologij.

Na zakonodajne predloge so se odzvale številne institucije v EU. V okviru javne razprave, ki jo je v Republiki Sloveniji organiziral Urad za intelektualno lastnino,²² so se odzvale tudi številne slovenske institucije, ki so med drugim slikovito opozorile na razkorak med njihovimi pričakovanji in dejanskimi predlogi: »prosili smo za moderno in gibko kolo (ki bi nam omogočalo zdravo, hitro, učinkovito in preprosto gibanje po mestu ustvarjanja, znanja in raziskovanja), varčen in hiter vlak (ki bi omogočal hitro in okolju prijazno gibanje med mesti) in letalo (ki bi omogočalo hitro potovanje med kontinenti), Evropska komisija pa nam vsiljuje okorni avtomobil, ki škodi splošnemu ustvarjalnemu in raziskovalnemu zdravju naše družbe in ki določene cilje, npr. potovanja med kontinenti, sploh ne omogoča, očitno pa še vedno ustreza staremu »načinu potovanja« določenih interesnih skupin, čeprav samo do meja njihovih interesov. Evropska komisija zdaj poziva države članice oziroma zainteresirane institucije in posameznike, naj posredujejo predloge in odzive na predloge. Vendar kako naj se »okoren avtomobil«, ki škoduje okolju, spremeni v dobro delujoče »kolo«, »vlak« in »letalo«, ki ga potrebujemo?«²³

4 Problematične novosti Predloga direktive o avtorski pravici na enotnem digitalnem trgu

Predlog Direktive o avtorski pravici na enotnem trgu vsebuje številne pomanjkljivosti. V nadaljevanju tega prispevka bo najprej na hitro opozorjeno na največje problematične novosti, ki naj bi jih prinesla nova Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o avtorskih pravicah v enotnem digitalnem trgu,²⁴ podrobneje pa bo predstavljena določba o podatkovnem rudarjenju in določba o novi sorodni pravici, t. i. »linking tax«.²⁵

4.1 Izjema za izobraževanje

Evropska komisija predlaga vpeljavo izjeme oziroma omejitve za uporabo avtorskih del v dejavnostih digitalnega in čezmejnega poučevanja. Določba je slaba, ker a) omogoča državam članicam, da to izjemo obidejo, če so učni materiali na voljo pod ustrezno licenco, b) koristniki izjeme oz. omejitve so le formalne izobraževalne institucije, c) izjema oz. omejitev bo dovoljevala deljenje avtorskih del samo znotraj zaprtih elektronskih omrežij (kot je šolski intranet), kar ne bo omogočalo izmenjavo del izven institucije in še manj čezmejne izmenjave del. Za učinkovito delovanje notranjega trga na področju izobraževanja bi bilo najbolje, da bi države članice poenoteno implementirale izjemo oz. omejitev za namene izobraževanja, kot je določena v trenutnem členu 5 EUCD. Dobra ureditev bi bila takšna, ki bi omogočala vsakomur, ki opravlja dejavnost poučevanja, uporabo in deljenje vsebin preko spleta za namene izobraževanja, skladno z načelom vestnosti in poštenja, brez dodatnih zapletov glede vprašanja, ali je delo na voljo pod ustrezno licenco.

4.2 Uporaba razprodanih del s strani ustanov za varstvo kulturne dediščine

Predlog direktive nalaga državam članicam, da sprejmejo zakonodajo, ki bo omogočala razširjeno kolektivno upravljanje razprodanih del po vzoru razširjenega kolektivnega upravljanja skandinavskih držav. Takšen sistem bi uvedel možnost, da bi lahko kolektivne organizacije podeljevale licence ustanovam za varstvo kulturne dediščine tudi za uporabo del avtorjev, ki jih ne zastopajo. Čeprav razširjeno kolektivno upravljanje deluje v skandinavskih državah, bi v številnih drugih prineslo rešitev na papirju in ne v praksi. V mnogih državah za določene pravice kolektivnih organizacij sploh (še) ni, velikokrat pa kolektivne organizacije sploh niso zainteresirane podeljevati tovrstnih licenc (npr. primer v Združenem Kraljestvu). Boljša rešitev bi bila vpeljava obvezne izjeme za razprodana dela.

4.3 Filtriranje uporabniških vsebin na spletnih platformah

Evropska komisija predlaga uveljavitev podobne določbe, kot se je nanje s strahom opozarjalo v družbenih razpravah v času sprejemanja ACTA.²⁶ V skladu s predlogi bi morali ponudniki spletnih platform nadzorovati in filtrirati naložene vsebine uporabnikov ob sodelovanju z imetniki pravic in z uporabo tehnologij za prepoznavo vsebin. Takšni predlogi lahko spodbudijo k filtriranju svobodnega izražanja uporabnikov na spletu in bistveno omejijo delovanje določenih platform, kar je v nasprotju s splošnim načelom Direktive 2000/31/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 8. junija 2000 o nekaterih pravnih vidikih storitev informacijske družbe, zlasti elektronskega poslovanja na notranjem trgu,²⁷ ki prepoveduje splošno nadziranje s strani internetnih platform.

4.4 Nove izjeme, ki v predlogu manjkajo

Kljub intenzivni javni razpravi in številnim predlogom za uzakonitev pravice do ustvarjanja in deljenja slik zgradb, umetnin in drugih del, ki se trajno nahajajo na javnih mestih,²⁸ Predlog direktive ne vsebuje izjeme ali omejitve za t. i. »svobodno panoramo«. Vpeljava obvezne izjeme in omejitve za komercialne in nekomercialne namene bi sledila široko izraženi demokratični volji državljanov EU.

Evropska komisija tudi ni predlagala t. i. splošne oz. odprte izjeme oz. omejitve, ki bi sledila tristopenjskemu testu iz člena 9 Bernske konvencije in bi po vzoru doktrine »*fair use*« oziroma »*fair dealing*« omogočala fleksibilnejše prilagajanje avtorskega prava novim uporabam in/ali novim tehnologijam.

Predlog direktive ne prinaša novosti na področju priobčitve vsebin javnosti na zaslonih javnih izobraževalnih institucij, knjižnic, muzejev in arhivov. V skladu z 49. b členom Zakona o avtorski in sorodnih pravicah²⁹ (ZASP) lahko te institucije prosto priobčijo javnosti dela iz svojih zbirk po temu namenjenih zaslonih, ki se nahajajo v njihovih prostorih, vendar pa bi potrebovale tudi izjemo, ki bi omogočala uživanje teh vsebin preko lastnih mobilnih naprav.³⁰

Iz Predloga direktive so izpadle tudi določbe o uporabi del v transformirani obliki (»remix rights«). Organizacije, ki podpirajo čim bolj prosto uporabo avtorskih del, se že dlje časa zavzemajo za vpeljavo izjem oz. zakonitih licenc v zakonodajo EU, ki bi omogočale spremembo že obstoječih avtorskih del in objavo takih novonastalih del (»remixov), pa tudi njihovo komercialno izkoriščanje, pod pogojem, da uporabnik plača primerno nadomestilo za uporabo izvornega dela.³¹

4.5 Izjema za tekstovno in podatkovno rudarjenje (»text and data mining exception«)

V današnji družbi se ustvarja in deli več informacij kot kadarkoli poprej, vendar so te bistveno manj uporabne, če jih ni mogoče avtomatično analizirati. Številne institucije širom po Evropi, med njimi so številne podpisnice Haaške deklaracije o tekstovnem in podatkovnem rudarjenju,³² se zavzemajo za uzakonitev načela, da je pravica do branja tudi pravica do rudarjenja (analiziranja). »Z odpravo ovir za dostop do in za analiziranje velike količine podatkov, ki jih generira družba, bi lahko našli odgovore na velike izzive, kot so podnebne spremembe, osiromašenje naravnih virov in globalizacija«, je zapisano v deklaraciji, ki je bila objavljena maja 2015. Avtomatizirano iskanje, razvrščanje, reproduciranje in urejanje javno dostopnih vsebin lahko pripelje do novih spoznanj in inovacij, vsakršne blokade takšnih aktivnosti pa knijo znanstveno in raziskovalno dejavnost.³³

Predlog direktive tekstovno in podatkovno rudarjenje ureja v 2. poglavju, med ukrepi za prilagoditev izjem in omejitev digitalnim in čezmejnim okoljem v členu 3, ki določa:

- »1. Države članice določijo izjemo od pravic iz člena 2 Direktive 2001/29/ES, členov 5(a) in 7(1) Direktive 96/9/ES in člena 11(1) te direktive za reprodukcije in pridobivanje izvlečkov vsebine, ki jih opravijo raziskovalne organizacije, da bi izvajale besedilno in podatkovno rudarjenje na delih ali drugih predmetih urejanja, do katerih imajo zakonit dostop za namene znanstvenega raziskovanja.
2. Vsako pogodbeno določilo, ki nasprotuje izjemi iz odstavka 1, je neizvršljivo.
3. Imetniki pravic imajo pravico, da uporabijo ukrepe za zagotovitev varnosti in celovitosti omrežij in podatkovnih zbirk, kjer gostujejo dela ali drugi predmeti urejanja. Taki ukrepi ne presegajo tistega, kar je potrebno za doseganje navedenega cilja.
4. Države članice spodbujajo imetnike pravic in raziskovalne organizacije k opredelitvi skupno dogovorjenih najboljših praks o uporabi ukrepov iz odstavka 3.«

Predlog člena 3 Predloga direktive uvaja obvezno izjemo oz. omejitev avtorskih pravic za namene reproduciranja avtorskih del v okviru dejavnosti podatkovnega rudarjenja. Izjema oz. omejitev omejuje pravico reproduciranja, kot je določena v členu 2 EUCD.

Koristniki te izjeme oz. omejitve lahko brez plačila avtorskega honorarja avtomatizirano iščejo, razvrščajo, reproducirajo in urejajo javno dostopne vsebine, vendar samo, če to storijo iz zakonitega primerka in za raziskovalne namene. Trenutni predlog predvidena omejitev le za raziskovalne organizacije in izključno z namenom znanstvenega raziskovanja, ne pa tudi za ostale uporabnike in za druge namene (podjetja, start-upi, fizične osebe, mediji itd.). Posledično so lahko številne javne institucije izključene (npr. splošne knjižnice, galerije, muzeji), čeprav bi želele koristiti to izjemo. Glede na predlagano ureditev bo podatkovno rudarjenje, ki ga izvajajo podjetja, mediji, start-upi in fizične osebe, ki ne štejejo za raziskovalne organizacije, torej še zmeraj lahko pomenilo kršitev avtorskih pravic oz. bodo morali uporabniki za podatkovno rudarjenje pridobiti dovoljenje imetnikov avtorskih pravic. V dvomu se bodo ti uporabniki morda raje odločili, da svoje raziskave in analize v celoti opustijo, kakor da tvegajo morebitno tožbo, ali pa da svoje raziskovalne dejavnosti preselijo v države, kjer ni omejitev podatkovnega rudarjenja,³⁴ kar ne bo pripomoglo k učinkovitejšem delovanju digitalnega notranjega trga.

Predlog direktive določa tudi, da izjeme ni mogoče pogodbeno izključiti, kar bo preprečevalo pogodbeno ožjenje izjeme oz. omejitve.

Za učinkovitejši razvoj podatkovnega rudarjenja bi bilo nujno potrebno razširiti krog koristnikov omejitve, torej uporabnikov, ki bi lahko izvajali podatkovno rudarjenje v okviru te omejitve, s čimer bi se povečala pravna varnost tudi za uporabnike, ki niso raziskovalne organizacije. S tem bi se odpravile tudi nepremostljive ovire za določene subjekte na trgu, saj v določenih primerih licenc na trgu sploh ni mogoče pridobiti. V primeru, da bi ostali koristniki te izjeme le raziskovalne organizacije, bi bilo potrebno natančneje opredeliti, kateri uporabniki so raziskovalne organizacije, saj so v skladu s trenutno ureditvijo istovrstne oz. podobne institucije neupravičeno diskriminirane npr. knjižnice, ki delujejo na raziskovalnih organizacijah, bi lahko izvajale podatkovno rudarjenje, splošne knjižnice pa ne. Smiselno bi bilo razširiti namene, za katere je podatkovno rudarjenje dovoljeno. Trenutni predlog ni dovolj jasen oz. ne razjasni, ali tudi knjižnice oz. vsaj raziskovalne knjižnice spadajo med raziskovalne organizacije.

Optimalna rešitev bi bila uvedba obvezne omejitve za vse uporabnike avtorskih vsebin in vse namene ali za umestitev podatkovnega rudarjenja v okvir že obstoječih izjem iz člena 5 EUCD.

4.6 Nova sorodna pravica za založnike medijskih publikacij (»link tax«)

Predlog direktive v 4. poglavju med ukrepi za oblikovanje za dobro delujoči trg za avtorske pravice v členu 11 z naslovom »Zaščita medijskih publikacij v zvezi z digitalnimi uporabami« predvideva uvedbo nove sorodne pravice za založnike medijskih publikacij, ki naj bi trajala 20 let od objave dela, pri čemer naj bi rok tekel od 1. januarja v letu, ki sledi letu objave:

»1. Države članice založnikom medijskih publikacij zagotovijo pravice

iz člena 2 in člena 3(2) Direktive 2001/29/ES za digitalno uporabo njihovih medijskih publikacij.

2. Pravice iz odstavka 1 ne krnijo pravic iz prava Unije za avtorje in druge imetnike pravic v zvezi z deli in drugimi predmeti urejanja, vključenimi v medijsko publikacijo, in v nobenem pogledu ne vplivajo nanje. Na take pravice se ni dovoljeno sklicevati napram navedenim avtorjem in drugim imetnikom pravic ter se jih zlasti ne sme prikrajšati za pravico izkoriščanja njihovih del in drugih predmetov urejanja, neodvisno od medijske publikacije, v katero so vključeni.

3. Členi 5 do 8 Direktive 2001/29/ES in Direktive 2012/28/EU se smiselno uporabljajo za pravice iz odstavka 1.3. Pravice iz odstavka 1 prenehajo veljati 20 let po objavi medijske publikacije.

4. Ta rok začne teči prvega januarja tistega leta, ki sledi datumu objave.«

Nova sorodna pravica naj bi založnikom medijskih publikacij zagotavljala plačilo nadomestila zaradi objav njihovih avtorskih del na spletu. Cilj takšne določbe je predvsem pobrati nadomestila od spletnega velikana Google, zato se tudi imenuje davek na spletne povezave (»link tax«, »google tax«).

Problematično je, da bo določba, ki naj bi obremenjevala »velikane«, obremenjevala vse ponudnike spletnih iskalnikov in spletnih mest, kjer so objavljene vsebine medijskih publikacij.³⁵ V Nemčiji in Španiji so se podobne določbe že izkazale za neuspešne. V Nemčiji Google preprosto ni plačal nadomestil založnikom, ti pa nadomestil od njega tudi niso izterjali, saj bi Google njihove vsebine lahko umaknil iz svojih iskalnikov in jim s tem povzročil upad prometa. V Španiji, kjer je bilo plačilo nadomestil za Google obvezno, pa je Google News preprosto umaknil svojo ponudbo.³⁶

Mireille van Eechound v svoji študiji opozarja na posledice, ki bi jih ta očitno slabo pretehtana rešitev imela za svobodo govora, kakšne vplive bi imela na položaj avtorjev in na odprte podatke in odprto znanost.³⁷ Avtorica študije je presenečena, da Evropska komisija pričakuje pozitivne učinke na avtorje, in opozarja, da je pri uvedbi novih izključnih pravic treba prej ugotoviti, da obstajajo tržne pomankljivosti, ki jih je mogoče odpraviti samo z uvedbo nove pravice. Opozarja tudi, da zakonodajalec očitno ni upošteval skladnost z 10. in 11. členom Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic.³⁸

Lahko se izkaže tudi, da bo določba učinkovala predvsem na manjše ponudnike iskalnikov spletnih novic, velikani pa se mu bodo zaradi svoje tržne pozicije lahko izognili. Določba bo ovirala vstop novih ponudnikov na trg, nekateri manjši pa bodo lahko prenehali s svojo dejavnostjo. Takšna določba ne bo prispevala k ohranjanju in spodbujanju konkurence na digitalnem trgu.

Problematičnost člena 11 Predloga direktive je tudi v tem, da ni jasno, na kakšno vsebino in v kakšnem obsegu se plačilo nadomestila za sorodno pravico nanaša. Spletne povezave

kot take (*»links«*) naj bi bile iz plačila nadomestila izvzete, vsakršni opis vsebine (t. i. uporabna povezava) pa bi že lahko bil podvržen plačilu nadomestila, zaradi česar je posredno ogrožena tudi svoboda objavljanja spletnih povezav. V zvezi s tem je zaskrbljujoče je tudi pojasnilo Evropske Komisije, ki ga je pred kratkim na dogodku v Evropskem parlamentu podal njen predstavnik, ko je pojasnil, da deljenje spletne povezave (linka) preko spletnih platform s kratkimi povzetki ne pomeni nikakršne novosti, saj je v skladu z odločbo Sodišča EU v primeru *Infopaq*³⁹ že sedaj prepovedano deliti kratke povzetke iz avtorsko-pravno varovanih vsebin, zato naj se ne bi z novo sorodno pravico za založnike pravzaprav nič ne spremenilo. Pri tem pojasnilu je popolnoma zanemarjena pravica do citiranja in natančno poznavanje, kaj naj bi ta pravica sploh varovala: ne individualne intelektualne stvaritve, ampak investicijo založnikov.⁴⁰

Ali se bodo spletni velikani do celotnega notranjega trga obnašali drugače kot do založnikov v Španiji in Nemčiji, katerim podobne rešitve niso prinesle dodatnega zaslužka? Če nekateri opozarjajo, da uvedba takšne določbe resno ogroža internet, kakršnega poznamo danes, je vsekakor mogoče predvideti, da se bo zmanjšala pravna varnost. Takšne rešitve predstavljajo »rente« starim industrijam tiska, ki bodo svoje pravice uveljavljale preko kolektivnih organizacij, na račun svobode interneta. Rešitev ne predstavlja povečevanja nadomestil ustvarjalcem. Obdavčitev spletnih velikanov bi morala Evropska komisija doseči na drug način, brez povečevanja pravnih nepredvidljivosti za uporabnike interneta.

5 Zaključek

Reforma avtorskega prava v EU je nujna. Direktiva o avtorski pravici v informacijski družbi (EUCD), ki je bila sprejeta že pred več kot petnajstimi leti, ko še nismo poznali Facebooka, YouTube, Twitterja, Instagrama in podobnih spletnih platform, ne rešuje vseh dilem, ki jih zastavljajo nove tehnologije in ne odpravlja vseh problemov na digitalnem notranjem trgu.

Naloga zakonodajalcev je, da poiščejo pravo ravnotežje med interesi ustvarjalcev in upravičenimi interesi družbe; sistem avtorskega prava naj bi uravnotežil različne cilje avtorskega prava: a) spodbujanje ustvarjalnosti in inovativnosti, b) zagotavljanje ustrezne nagrade oz. ustreznega plačila ustvarjalcem⁴¹, c) omogočanje oz. podpiranje enotnega digitalnega trga, ki naj bi deloval brez ovir med ustvarjalci in njihovimi javnostmi in d) pravila ne bi smela biti nepraktična, nejasna in nerazumna za uporabnike, sicer bodo vsakodnevne kršitve običajne, vsakodnevne opustitve sicer koristnih dejavnosti pa prepogoste.⁴²

Pričakovanja, kakšne predloge reform za rešitev številnih problemov na področju avtorskega prava v EU bo predlagal aktualni komisar za digitalno ekonomijo Oettinger in podpredsednik Komisije Ansip, so bila izredno velika. Mnogi smo pričakovali, da bo Evropska komisija sledila predlogom in priporočilom iz poročila Evropskega parlamenta. Žal se to ni zgodilo. Predlogi Evropske komisije so regresivni in ne prinašajo dobrih obetov za učinkovitejše delovanja notranjega digitalnega trga, večjih spodbud za

ustvarjalce in spodbud za razširjanja znanja. Razočaranje med številnimi deležniki je zato veliko.

Postopek sprejemanja direktive se bo v naslednjih mesecih odvijal v Evropskem parlamentu in vzporedno tudi v Evropskem svetu. Ker je zakonodajnih instrumentov več, je zelo težko pričakovati, da bodo vsa problematična področja prejela dovolj strokovne, kaj šele zlasti politične pozornosti, da bi bila v postopku sprejemanja amandmajeve ustrezne prilagojena potrebam na trgu.

Pričakovanja so bila velika, nuja po koreniti reformi, ki bi sledila potrebam različnih deležnikov na trgu, tudi. Če bodo sprejeti trenutni predlogi, bomo razočarani vsi, Evropa pa bo še bolj capljala za napredkom držav, ki bodo avtorsko pravo bistveno bolje prilagodile izzivom novih tehnologij in različnim potrebam raznovrstnih deležnikov na trgu.

Opombe

¹ Govor N. Kroes, v predavanju Our single market is crying out for copyright reform v okviru konference Informational Influx International Conference na Inštitutu za informacijsko pravo, Univerza v Amsterdamu, 2. julija 2014, dostopno na http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-528_en.htm (obiskano januar 2017).

² N. Hirst, A short history of EU copyright reform plans, 20. november 2014, dostopno na <http://www.politico.eu/article/a-short-history-of-eu%E2%80%88copyright-reform-plans/> (obiskano januar 2017).

³ Report on the responses to the Public Consultation on the Review of the EU Copyright Rules, 4. julij 2014, dostopno na http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/index_en.htm (obiskano januar 2017).

⁴ Vsi odzivi so objavljeni na spletni strani http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/2013/copyright-rules/index_en.htm (obiskano januar 2017).

⁵ J. Reda, Reda Report draft – explained, dostopno na <https://juliareda.eu/copyright-evaluation-report-explained/>, obiskano januar 2017.

⁶ Z dne 9. septembra 1886, dopolnjena v Parizu 4. maja 1896, spremenjena v Berlinu 13. novembra 1908, dopolnjena v Bernu 20. marca 1914, spremenjena v Rimu 2. junija 1928, v Bruslju 26. junija 1948, v Stokholmu 14. julija 1967, v Parizu 24. julija 1971, Uradni list SFRJ-MP, št. 14/1975 in 4/1986, Uradni list RS št. 24/1992, Uradni list RS-MP, št. 9/1992 in 3/2007.

⁷ Podrobneje o doktrini gl. Bogataj Jančič, 2008: 77–78.

⁸ W. New, Top European Copyright Experts Urge Reform, Unification Of Copyright, 5. januar 2015, dostopno na <http://www.ip-watch.org/2015/01/05/top-european-copyright-experts-urge-reform-unification-of-copyright/> (obiskano januar 2017).

⁹ P. Keller, European Parliament adopts Reda report, fails to demand real copyright reform, 10. julij 2015, dostopno na <http://www.communia-association.org/2015/07/10/european-parliament-adopts-reda-report/> (obiskano januar 2017).

¹⁰ Pismo predsednika Junckerja Güntherju Oettingerju.

¹¹ A Digital Single Market Strategy for Europe - Analysis and Evidence Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions A Digital Single Market Strategy for Europe, dostopno na

<http://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/EN/TXT/?qid=1447773803386&uri=CELEX:52015SC0100](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1447773803386&uri=CELEX:52015SC0100) (obiskano januar 2017).

¹² Why do we need a connected digital single market?, dostopno na <https://ec.europa.eu/futurium/en/digital4EU> (obiskano januar 2017).

¹³ <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/consultations> (obiskano januar 2017).

¹⁴ Remuneration of authors and performers for the use of their works and the fixations of their performances, dostopno na <http://www.ivir.nl/publicaties/download/1593>, obiskano januar 2017.

¹⁵ Proposal for a Regulation on the cross-border portability of online content services in the internal market, Bruselj, 9. december 2015, COM(2015) 627 final, 2015/0284 (COD).

¹⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Bruselj, 9. december 2015, COM(2015) 626 final.

¹⁷ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-3010_en.htm, obiskano januar 2017.

¹⁸ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on copyright in the Digital Single Market - COM(2016)593.

¹⁹ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down rules on the exercise of copyright and related rights applicable to certain online transmissions of broadcasting organisations and retransmissions of television and radio programmes - COM(2016)594.

²⁰ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain permitted uses of works and other subject-matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print disabled and amending Directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society - COM(2016)596.

²¹ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the cross-border exchange between the Union and third countries of accessible format copies of certain works and other subject-matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print disabled - COM(2016)595.

²² Poziv k pogajanjem, objavljen 7. oktobra 2016 na spletni strani Urada RS za intelektualno lastnino (URSIL) <http://www.uil-sipo.si/uil/urad/o-uradu/novice/elektronske-novice/clanki/reforma-avtorskega-prava-predlogi-evropske-komisije-za-posodobitev-avtorskega-prava/> (obiskano januar 2017).

²³ Iz odziva, ki so jih javne institucije (npr. Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani) posredovale URSIL oktobra 2017 v času javne razprave. Avtorica tega prispevka je z javnimi institucijami sodelovala pri pripravi odzivov, ki pa še niso bili javno objavljeni.

²⁴ Predlog Direktive je v slovenskem prevodu dostopen na http://www.uil-sipo.si/fileadmin/upload_folder/novice_dogodki/P_dir_o_AP_na_enotnem_digitalnem_trgu.pdf (obiskano januar 2017).

²⁵ Pri predstavitvi se opiram na pismo organizacije Creative Commons z dne 13. oktobra 2016, ki je bilo posredovano Evropski komisiji in v slovenskem prevodu tudi URSIL. Originalno pismo je dostopno na

https://wiki.creativecommons.org/images/3/36/Creative_Commons_Letter_to_European_Member_States_on_Commission_Copyright_Proposal.pdf, obisk januar 2017, pri katerem sem sodelovala. Uporabljam tudi dele iz odziva, ki so jih javne institucije (npr. Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani) posredovale URSIL oktobra 2017 v času javne razprave. Te odzive sem za javne institucije pripravila avtorica tega prispevka.

²⁶ Anti-Counterfeiting Trade Agreement z dne 15. novembra 2010.

²⁷ UL L 178 , 17. 7. 2000, str. 1–16.

²⁸ Podrobneje o tem gl Bogataj Jančič, 2016: 190-191.

²⁹ Uradni list RS, št. 16/2007 (UPB), 68/2008, 110/2013, 56/2015 in 63/2016 (ZKUASP).

³⁰ Iz odziva, ki so jih javne institucije (npr. Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani) posredovale URSIL oktobra 2017 v času javne razprave.

³¹ Ibid.

³² The Hague Declaration on Knowledge Discovery in the Digital Age, dostopno na <http://thehaguedeclaration.com/the-hague-declaration-on-knowledge-discovery-in-the-digital-age/> (obiskano januarja 2017).

³³ Tako tudi <https://edri.org/copyfail-7/> (obiskano januar 2017).

³⁴ Tako tudi <https://www.communia-association.org/2016/09/06/commission-proposes-limit-text-data-mining-europe/> in <https://www.communia-association.org/2016/09/14/europeans-deserve-better-copyright-reform/> (oboje obiskano januarja 2017).

³⁵ Tako tudi <http://ancillarycopyright.eu/news/2016-08-25/leaked-impact-assessment-copyright-reform-recommends-ancillary-copyright-steroids> (obiskano januar 2017).

³⁶ <https://edri.org/copyfail-6/> (obiskano januar 2017).

³⁷ Mireille M.M. van Eechoud, A publisher's intellectual property right, Implications for freedom of expression, authors and open content policies, dostopno na http://www.openforumeurope.org/wp-content/uploads/2017/01/OFE-Academic-Paper-Implications-of-publishers-right_FINAL.pdf (januar 2017, zadnjič obiskano januarja 2017).

³⁸ http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SLV.pdf, zadnjič obiskano januarja 2017, Uradni list RS, MP MP, št.7-41/1994 (RS 33/1994).

³⁹ Zadeva C-5/08, Infopaq International A/S proti Danske Dagblades Forening, ECLI:EU:C:2009:465.

⁴⁰ T. Hirche, Snippets not only may but will be illegal, dostopno <http://ancillarycopyright.eu/news/2017-01-16/snippets-not-only-may-will-be-illegal>, zadnjič obiskano januarja 2017.

⁴¹ Do takšnega pogleda oziroma cilja avtorskega prava so nekateri zelo kritični in opozarjajo, da »avtorsko pravo samo po sebi nikoli ni poplačevalo in nagrajevalo avtorjev. To ni namen avtorskega prava in nikoli ni bilo za to oblikovano. Vsak lahko ustvarja, kar želi, vendar če te stvaritve nikomur niso všeč, ustvarjalcu ne more pomagati vse avtorsko pravo na tem svetu, ampak ne bo prejel plačila za svoje delo (drugače je v sistemu obveznega kolektivnega upravljanja, kjer se plačuje za vsako uporabo, čeprav uporabnik v nekaterih primerih ne more izbirati, kaj uporabljajo npr. pri kabelski retransmisiji, dodala MBJ). Mogoče je, da avtorsko pravo lahko, v nekaterih primerih, pomaga ustvariti trg za avtorska dela, ampak zagovarjati, da je »naloga« avtorskega prava samega po sebi, da pomaga, da avtorji prejmejo plačilo, je zavajajoče.« Glej M. Masnick, VP Of EU Commission On Copyright Reform: I'd Sing You Happy Birthday, But I Don't Want to Have to Pay The Royalties,

dostopno na <https://www.techdirt.com/articles/20140703/07134227771/vp-european-commission-id-sing-you-happy-birthday-i-dont-want-to-have-to-pay-royalties.shtml> (obiskano januar 2017).

⁴² Govor N. Kroes, v predavanju Our single market is crying out for copyright reform v okviru konference Informational Influx Invernational Conference na Inštitutu za informacijsko pravo, Univerza v Amsterdamu, 2. julija 2014, dostopno na http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-528_en.htm (obiskano januarja 2017).

Pri predstavitvi se opiram na pismo organizacije Creative Commons z dne 13. oktobra 2016, ki je bilo posredovano Evropski komisiji in v slovenskem prevodu tudi URSIL. Originalno pismo je dostopno na

https://wiki.creativecommons.org/images/3/36/Creative_Commons_Letter_to_European_Member_States_on_Commission_Copyright_Proposal.pdf (obisk januar 2017), pri katerem sem sodelovala. Uporabljam tudi dele iz odziva, ki so jih javne institucije (npr. Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani) posredovale Uradu RS za intelektualno lastnino oktobra 2017 v času javne razprave. Te odzive sem za javne institucije pripravila avtorica tega prispevka.

Za pregled, pripombe in komentarje k osnutku članka se zahvaljujem Saši Krajnc, saj so izboljšale moj prispevek; vse morebitne napake, ki bi se vseeno našle, ostajajo izključno moje.

Literatura

- Bogataj Jančič M. (2008) Avtorsko pravo v digitalni dobi (Ljubljana: Založba Pasadena).
- Bogataj Jančič M., et al. (2016) Reforma avtorskega prava u Evropskoj uniji, Aktualna pitanja prava intelektualne svojine i prava konkurencije: Pogled sa Balkana (Beograd: Pravni fakultet Univerzitete u Beogradu).
- Hirst N. (2014) A short history of EU copyright reform plans (dostopno na <http://www.politico.eu/article/a-short-history-of-eu%E2%80%88copyright-reform-plans/>, obiskano januar 2017).
- Keller P. (2015) European Parliament adopts Reda report, fails to demand real copyright reform (dostopno na <http://www.communia-association.org/2015/07/10/european-parliament-adopts-reda-report/>, obiskano januar 2017).
- Masnick M. (2014) VP Of EU Commission On Copyright Reform: I'd Sing You Happy Birthday, But I Don't Want to Have to Pay The Royalties (dostopno na <https://www.techdirt.com/articles/20140703/07134227771/vp-european-commission-id-sing-you-happy-birthday-i-dont-want-to-have-to-pay-royalties.shtml>, obiskano januar 2017).
- Netanel N. W. (1996) Copyright in a Democratic Civil Society, Yale Law Journal, št. 106 (New Haven: Yale Law Journal).
- New W. (2015) Top European Copyright Experts Urge Reform, Unification Of Copyright (dostopno na <http://www.ip-watch.org/2015/01/05/top-european-copyright-experts-urge-reform-unification-of-copyright/>, obiskano januar 2017).

